

De loonnormwet ontrafeld

Webinar Beweging.net
7 november 2022

Inhoud

1. De oorspronkelijke Wet van 1996
2. De wijzigingen van 2017 : de regering Michel manipuleert de maximaal beschikbare marge
3. Wat met de productiviteit ?
4. Waarom is een aanpassing van de loonnormwet nodig?
5. Wat zegt de loonnormwet over de indexering ?
6. Vakbondsvoorstellen voor aanpassing loonnormwet

1. De oorspronkelijke wet van 1996

- Ingevoerd door de regering **Dehaene II**
- In aanloop naar de **invoering** van de Eur. Monetaire Unie (**euro**)
- België moest aan de '**convergentiecriteria**' beantwoorden
- Begin jaren '90 :
 - Hoog **begrotingstekort** (1991 : 6,7%) (Maastrichtcriterium 3%)
 - Hoge **schuldgraad** (1991 : 120%) (Maastrichtcriterium 60%)
- **Globaal Plan** als antwoord :
 - Invoering **gezondheidsindex** : vertraagde evolutie lonen en soc. uitkeringen met 2%

1. De oorspronkelijke wet van 1996

- Kort na Globaal Plan : invoering **Loonnormwet**
 - **Gezondere economie** als basis van evenwichtiger overheidsfinanciën nagestreefd
 - 1994 : 737.000 vergoede volledig werklozen
 - **Loonontwikkeling** meer **in lijn met de buurlanden** wenselijk om competitiviteit inzake lonen te handhaven
 - **Tegenhanger** voor **automatische loonindexering** die in verleden in tijden van heel hoge inflatie gezorgd had voor competitiviteitsverlies en noodingrepen (devaluatie Belg. frank en 3 achtereenvolgende indexsprongen) ; **devaluatie** zou **niet meer mogelijk** zijn na de **invoering** van de **euro**
 - Belgische lonen moeten vanaf 01.01.1996 **gelijke tred** houden met lonen van de buurlanden D, FR en NL

1. De oorspronkelijke wet van 1996

Hoe zag de oorspronkelijke wet van '96 eruit?

Berekeningsmethode =>

Loonmarge was **indicatief**: te interpreteren op sectorniveau naar eigen realiteit (winstmarges, productiviteit,...)

(Enkel indien geen akkoord onder soc. partners : loonnorm opgelegd per KB)

1. De oorspronkelijke wet van 1996

- Loonnorm was **indicatief** : indien een cao gesloten werd boven de norm, kon dit wettelijk niet verhinderd worden
- Dit gaf **ruimte aan onderhandelaars** : sterke sectoren konden grotere loonsverhogingen onderhandelen, wat gecompenseerd werd door zwakke sectoren met verhogingen onder de beschikbare maximale marge
- Per saldo werd de **indicatieve marge nooit overschreden**
- Met **afwijkingen** ('handicap') **uit het verleden** werd geen rekening gehouden. Afwijkingen kunnen ontstaan door :
 - Hogere inflatie in België dan verwacht
 - Lagere loonevolutie in buurlanden dan verwacht
 - Statistische correcties van nationale rekeningen

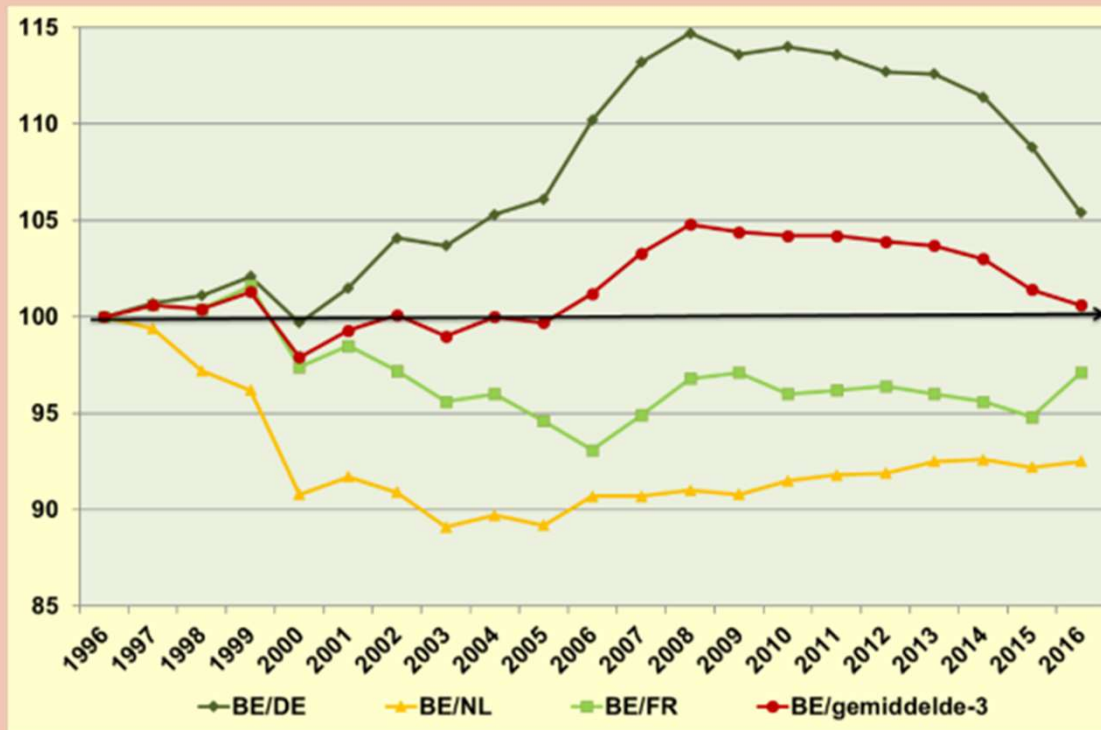
1. De oorspronkelijke wet van 1996

Maximale marge en conventionele loonsverhogingen bovenop de index sinds 1996		
Periode	Maximale marge (boven de index)	Conventioneel bruto-uurloon, privésector
1997-1998	1,9%	0,8%
1999-2000	2,8%	1,7%
2001-2002	3,3%-3,9%	2,1%
2003-2004	2,4%	1,2%
2005-2006	1,2%	0,8%
2007-2008	1,1%	0,7%
2009-2010	250 euros	0,2%
2011-2012	0,3%	0,2%
2013-2014	0,0%	0,1%
2015-2016	0,5% + 0,3%	0,0%
2017-2018	1,1%	0,7%
2019-2020	1,1%	

1. De oorspronkelijke wet van 1996

Grafiek 2-3. Verloop van de Belgische loonhandicap

Index (1996=100)

Bron: Nationale rekeningen, berekeningen CRB.

1. De oorspronkelijke wet van 1996

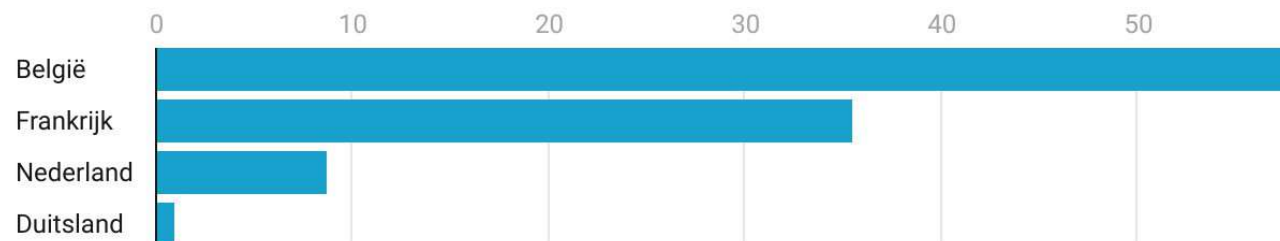
- In **2008-2009** ontstond **probleem** : hoge inflatie net voor de fin.-econ. crisis; = hoge indexering in volle financiële crisis
- Werd tegengegaan door strenge **loonmatiging** :
 - 2009-2010 : max. 250 euro loonsverhoging
 - 2011-2012 : marge 0,3%
 - 2013-2014 : **geen** marge
 - 2015 : indexsprong
- Probleem opgelost in 2016, **voor** nieuwe wet ingevoerd werd
- **Nieuwe wet** in 2017 voerde **verdere verstrenging** door

1. De oorspronkelijke wet van 1996

- Bijkomende '**oplossing**' voor loonhandicap : **loonsubsidies**
- **Namen exponentieel toe** tussen 2007 (2.360 mio euro) en 2011 (6.846 mio euro), en verder tot 2019 (8.359 mio euro)
- Mogen **niet in aanmerking** genomen worden in **berekening loonkostenhandicap**
- In buurlanden : loonsubsidies veel lager ..

Omvang van de loonsubsidies in België en de buurlanden

Voor elke euro aan loonsubsidies die Duitsland toekent aan bedrijven in de privésector, kent België (gecorrigeerd voor totale loonmassa) bijna zestig euro aan loonsubsidies toe.

Grafiek: Denktank Minerva • Bron: Centrale Raad voor het Bedrijfsleven • Gecreëerd met Datawrapper

1. De oorspronkelijke wet van 1996

S1-OP	1996	2006	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Loonsubsidies (excl. bijdrageverminderingen doelgroepen)	304	2200	5975	6126	6068	6261	6494	6414	6319	6774	7039	8189
Via soc. zekerh.	117	1469	3049	3081	2931	2988	3095	3273	3285	3458	3581	4148
Activering	0	168	576	409	171	181	218	225	201	203	202	155
Dienstencheques	0	445	1424	1594	1649	1617	1642	1741	1748	1831	1908	1797
Sociale Maribel	0	443	480	477	490	524	532	602	623	661	682	764
Contractuelen in ziekenhuizen	117	412	494	523	540	582	617	617	621	666	689	1013
Alternatieve sociale Maribel	0	0	75	77	81	85	85	88	92	97	100	103
Zorgpersoneelsfonds	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	222
Covid 'Vakantiegeld bedienden'	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	94
Via de federale fiscaliteit	0	452	2539	2648	2717	2818	2896	2670	2550	2831	2911	3170
Algemene subsidie	0	0	935	970	988	1013	1040	390	194	202	210	313
Nacht- en ploegenarbeid	0	343	1002	1004	1032	1061	1061	1424	1437	1602	1671	1741
Overuren	0	48	122	126	131	135	140	148	155	166	178	167
O&O (excl. universiteiten)	0	37	360	422	446	484	504	553	595	683	646	740
Specifieke subsidies	0	24	121	127	121	125	151	155	169	178	207	209
O&O (universiteiten)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Via de federale uitgaven	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	59	364
Zorgpersoneelfonds loontrekkenden sociale Maribel	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	59	53
Covid 'Hertewerkstelling'	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	93
Covid 'Consumptiecheques zorgsector'	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	51
Covid 'Eindejaarspremies horeca'	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	167
Via regio	187	279	387	397	420	455	504	471	484	485	488	507
Oudere werklozen (Vlaams gewest)	0	2	23	24	22	36	31	32	24	9	0	0
Tewerkstellingspremies (Wallonië)	19	14	14	13	13	14	14	14	14	9	5	2
Beschutte werkplaatsen (gemeenschappen)	168	262	350	360	384	405	459	425	446	467	482	504
Gerichte bijdrageverminderingen	304	521	871	855	859	919	969	1070	1141	1194	1319	1160
Gewestelijk niveau	172	398	766	749	690	732	752	776	776	761	821	685
Federaal niveau	357	123	106	106	169	187	217	295	365	433	498	476
Totaal loonsubsidies (ESR2010)	833	2721	6846	6981	6926	7180	7463	7484	7460	7968	8359	9349
Totaal werkgeversbijdrageverminderingen	1294	4332	4897	4839	5001	5258	5334	5601	5798	2499	2755	2433

1. De oorspronkelijke wet van 1996

- **Loonsubsidies** bedragen in 2019 **4,65% van de loonmassa** (en dus van een Belgisch uurloon)
- Als we alleen de **loonsubsidies voor de marktsector** samentellen, bedragen die **2,47%** van de loonmassa
- Gemiddelde loonsubsidies **buurlanden** bedragen slechts **1,25%** van de loonmassa,

2. De wijzigingen van 2017 : regering Michel *manipuleert de marge*

Aanpassingen in de berekeningen **loonmarge** zelf

- **Taxshift** (verlaging patronale SZ-bijdragen 33% → 25%) telt niet mee in de berekening van de loonhandicap ; een bijdragevermindering van gemiddeld **1,6%** van de uurloonkost moet opnieuw **fictief toegevoegd** worden aan de Belgische uurloonkost
=> **valse vergelijking met de buurlanden** (België lijkt duurder dan het in werkelijkheid is)
- In sommige situaties (wanneer er een loonvoorsprong ontstaat) moet er gecorrigeerd worden voor de zgn. '**historische loonhandicap**'
- Er wordt een **veiligheidsmarge** ingevoerd: 1/4de van de max. beschikbare marge, maar minimaal 0,5%
- Via de **correctieterm** wordt de loonhandicap onmiddellijk volledig van de marge afgetrokken (ook als die loonhandicap ontstaat door bvb. statistische correcties)

2. De wijzigingen van 2017 : regering Michel manipuleert de marge

Nieuwe, gemanipuleerde berekeningsmethode :

2. De wijzigingen van 2017

→ Marge wordt **imperatief** (marge => maximum voor alle sectoren), de facto geen vrijheid van onderhandelen meer (= schending van IAO Conventie 98).

-> **Loonvormingssysteem wordt heel rigide** : voor alle sectoren (en bedrijven) dezelfde minimale loonsverhoging, of de productiviteit nu sterk toeneemt of niet

2. De wijzigingen van 2017

		2021-2022
A.	Vooruitzichten van stijging van de uurloonkosten in de buurlanden	3,7%
	Duitsland	??
	Nederland	??
	Frankrijk	??
B.	Voorspelde indexatie in België	2,8%
C.	Correctieterm	-0,1%
	Loonhandicap sinds '96 in 2020	-0,1%
	Niet gebruikte veiligheidsmarge van 2019-2020 (teruggave)	0,0%
D.	Nieuwe veiligheidsmarge	0,50%
	Beschikbare marge (A-B-C-D)	0,40%*

2. De wijzigingen van 2017

Technisch Verslag 2021 :

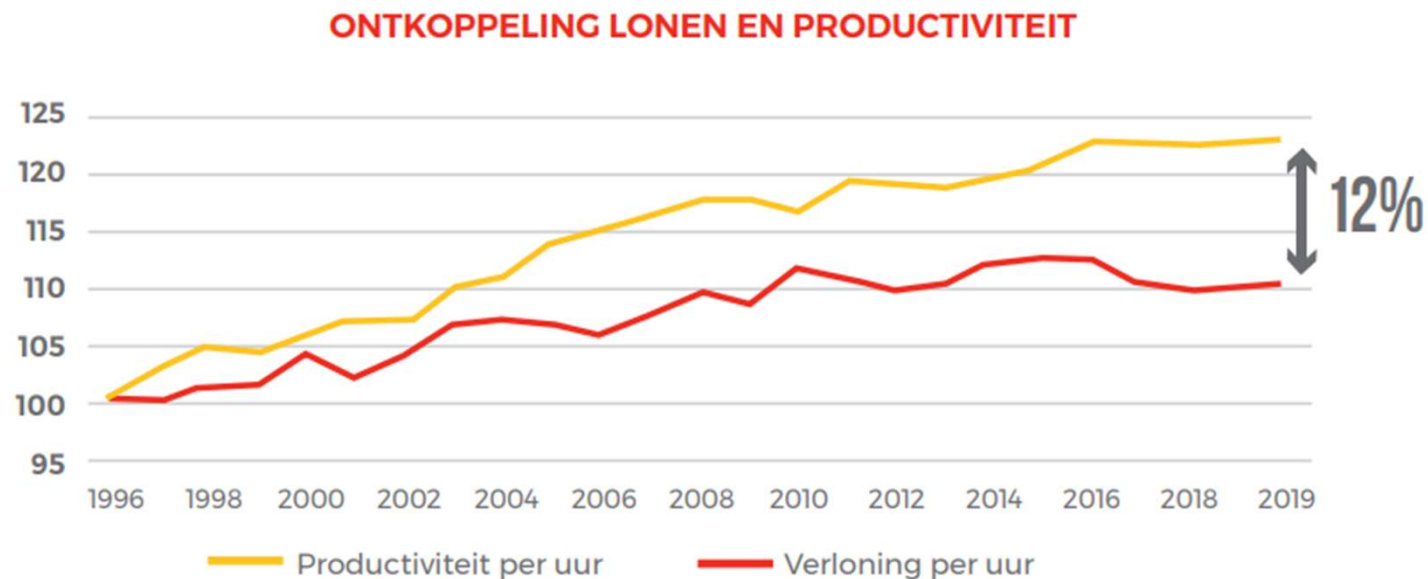
- Volgens de nieuwe berekeningsmethode bedraagt de **loonhandicap** in 2022 **1,2%** (2019 : 0%)
- Wanneer er met de **loonsubsidies** en de **taxshift** rekening gehouden wordt heeft België (in 2020) een **loonvoorsprong** van **3,8%**
- Wanneer we de **loonkost per uur/productiviteit per uur** vergelijken tussen België en de buurlanden, dan heeft België in 2020 een **voorsprong van 3,4%**

3. Wat met de productiviteit ?

- **Werkgevers** verwijzen dikwijls naar de '**absolute loonkosthandicap**' : een vergelijking tussen België en het gemiddelde van de 3 buurlanden van de uurloonkost
- Die bedraagt in 2020 **10,6%**
- De absolute loonkostenhandicap houdt evenwel **geen rekening** met de **productiviteit**
- **Productiviteit** is dus **belangrijk indicatief gegeven**
- Toch willen we **geen loonnorm die met de productiviteit rekening** houdt.
- Dit zou immers een **incentive** inhouden om **laagproductieve jobs uit de markt te duwen**
- Productiviteit nam in België af door massale toename dienstenchequejobs.

4. Waarom is een aanpassing van de loonnormwet nodig ?

- De wet van '96 zorgt voor een **onrechtvaardige verdeling van de welvaart**

Bron: OESO 2021, productivity database.

4. Waarom is een aanpassing van de loonnormwet nodig ?

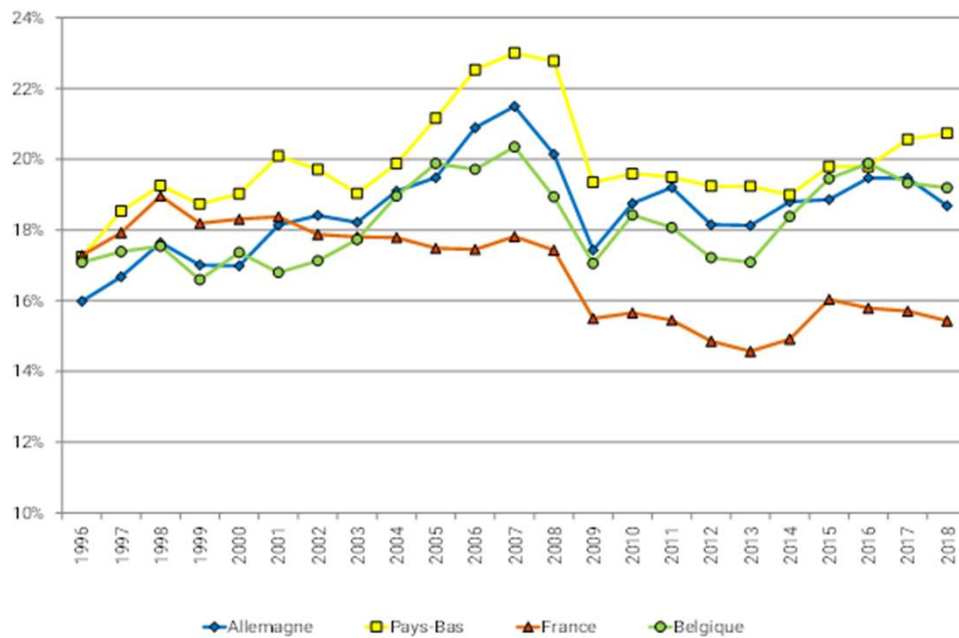
Nuanceringsen bij ontkoppeling lonen en productiviteit :

- Volume afschrijvingen nam sterker toe bij Belgische bedrijven : kan wijzen op hogere inzet van kapitaal of **sneller ritme van afschrijvingen** – betekent wel dat niet alles wat niet naar lonen gaat pure bedrijfswinst is
- komt tot uiting in **verschil** tussen evolutie :
 - **Bruto rendabiliteit** van de ondernemingen : verhouding tussen het bruto exploitatieoverschot* en de voorraad kapitaal in een onderneming
 - **Netto rendabiliteit** van de ondernemingen : verhouding tussen het bruto exploitatieoverschot min de afschrijvingen en de voorraad kapitaal in een onderneming

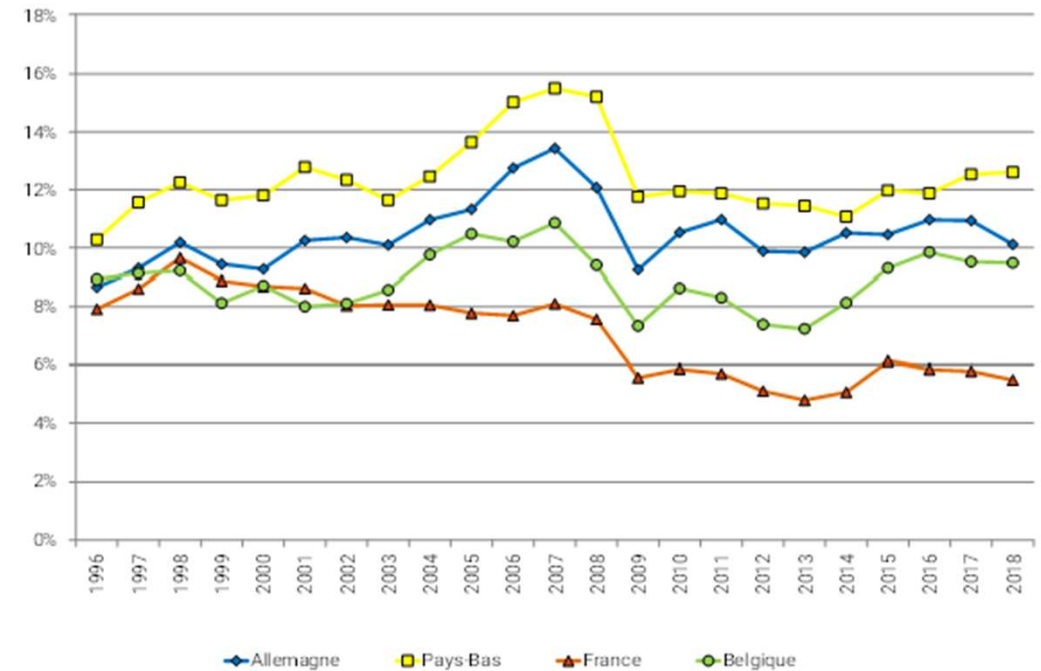
* Bruto exploitatieoverschot = toegevoegde waarde na aftrek van de beloning van werknemers en het saldo van overige belastingen en subsidies op productie

4. Waarom is een aanpassing van de loonnormwet nodig ?

Graphique 7-2 Rentabilité brute des sociétés non financières

Graphique 7-3 Rentabilité nette des sociétés non financières

4. Waarom is een aanpassing van de loonnormwet nodig ?

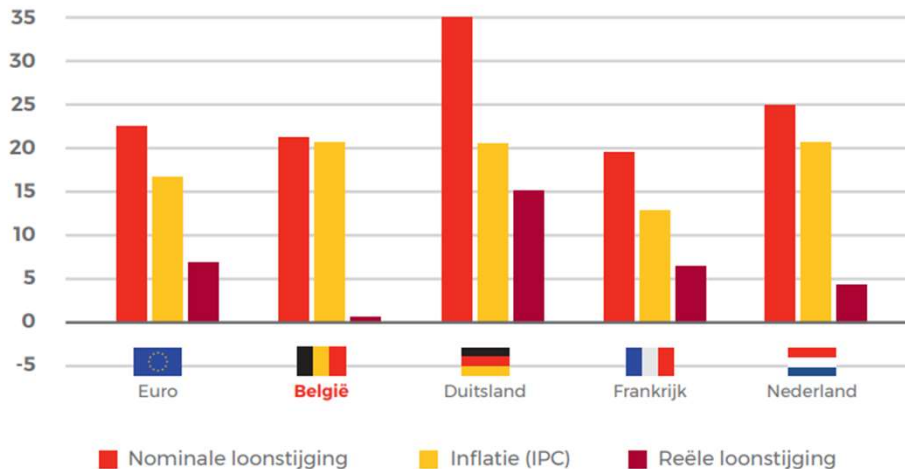
- Hoe werd het extra BBP (tussen 1996 – 2018) als gevolg van gestegen productiviteit verdeeld in B en in de buurlanden ?

	Belgique	Allemagne	France	Pays-Bas
Surplus distribuable (%)	13,2%	17,5%	21,1%	19,3%
Part du surplus captée par ...				
Rémunération réelle horaire du travail sal. (%)	6,5%	11,7%	18,2%	11,2%
Croissance réelle horaire	11,6%	20,6%	31,7%	20,5%
Part dans la valeur ajoutée	56,6%	56,9%	57,4%	54,5%
Rémunération réelle du capital par unité de cap. (%)	5,0%	3,4%	-0,2%	6,6%
Croissance réelle par unité de capital	15,9%	9,4%	-0,7%	18,2%
Part dans la valeur ajoutée	31,5%	35,9%	32,0%	36,0%
Rémunération réelle horaire du travail ind.* (%)	1,7%	2,4%	3,1%	1,6%

4. Waarom is een aanpassing van de loonnormwet nodig ?

De reële lonen van Belgische werknemers liggen plat op de buik sinds de financiële crisis.
We volgen zelfs niet meer de nominale evolutie van de lonen van de 3 buurlanden

BEPERKTE NOMINALE STIJGING ZORGT VOOR EEN STAGNATIE VAN DE KOOPIKRACHT (2009-2021)

Bron: Ameco (Europese Commissie), 2021.

Nominaal loon:

het loon wat je verdient in euro's, uitgedrukt in een brutoloon.

Reële loon:

het nominale loon vermindert met de inflatie, dus rekening houdend met de prijsstijging.

4. Waarom is een aanpassing van de loonnormwet nodig ?

- De **winstmarges** (bruto exploitatieoverschot) zijn historisch hoog in 2021 en Q1 2022, ook in vergelijking met onze buurlanden.
- Veel sectoren hebben miljoenen (in sommige gevallen miljarden) winsten geboekt, daarvan kan amper iets naar de lonen.
- **Vele bedrijven** zijn **creatief** om toch **meer** te kunnen geven dan de **0,4%** aan **sommige werknemers**.
- Het economisch herstel in 2021 was veel sneller dan voorzien, maar van dat herstel ging amper een fractie naar de werknemers.

4. Waarom is een aanpassing van de loonnormwet nodig ?

Historisch hoge winstmarges, ook in vergelijking met 3 buurlanden

Historisch hoge winstmarges voor bedrijven in België.

Evolutie van de bruto winstmarge van niet-financiële vennootschappen in België en de drie referentielanden.

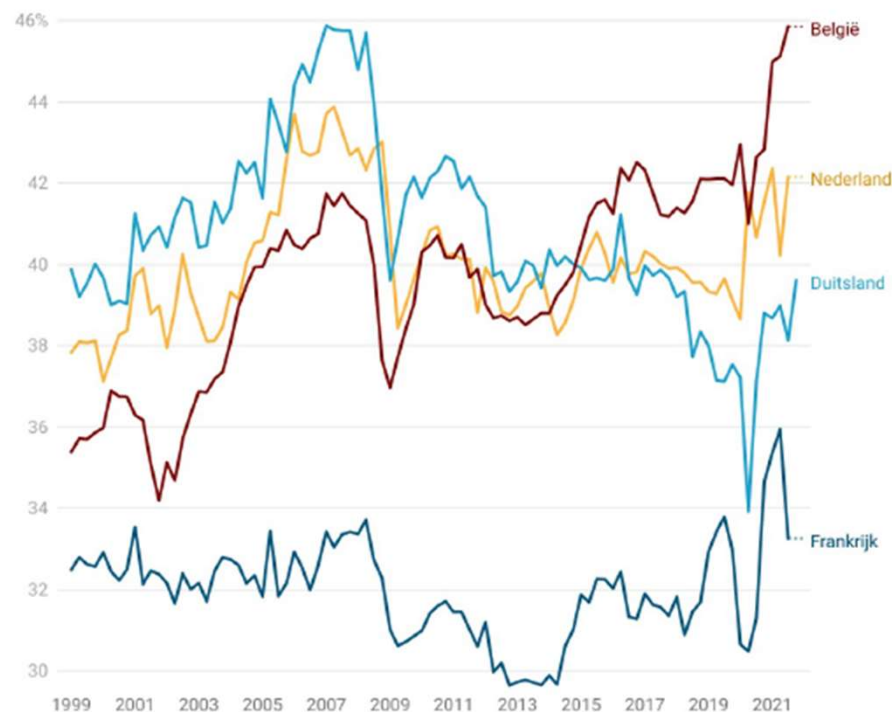

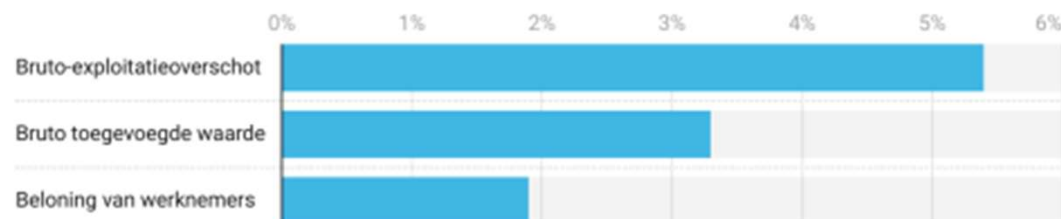
Chart: Denktank Minerva • Source: Eurostat: Gross profit share of non-financial corporations. Seasonally and calendar adjusted data. Online data code NASQ_10_KI • Created with Datawrapper

4. Waarom is een aanpassing van de loonnormwet nodig ?

Historisch hoge winstmarges, ook in vergelijking met 3 buurlanden

Indicatoren van de niet-financiële vennootschappen

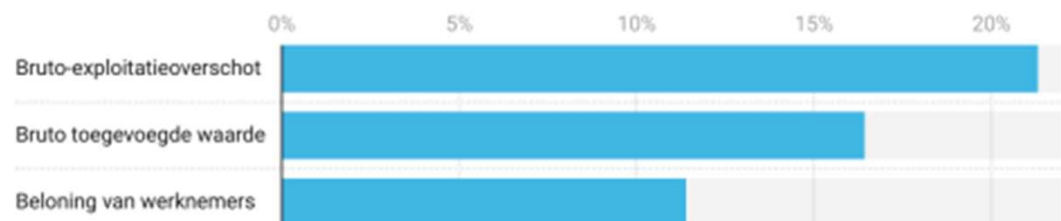
Evolutie van de belangrijkste indicatoren van de niet-financiële vennootschappen in België: verschil eerste kwartaal 2022 versus laatste kwartaal 2021.

Grafiek: Denktank Minerva @matthias_somers • Bron: NBB.Stat: Voornaamse indicatoren van de kwartaalsectorrekeningen. Voor seizoensinvloeden en kalendereffecten gezuiverde gegevens. • Gecreëerd met Datawrapper

Indicatoren van de niet-financiële vennootschappen

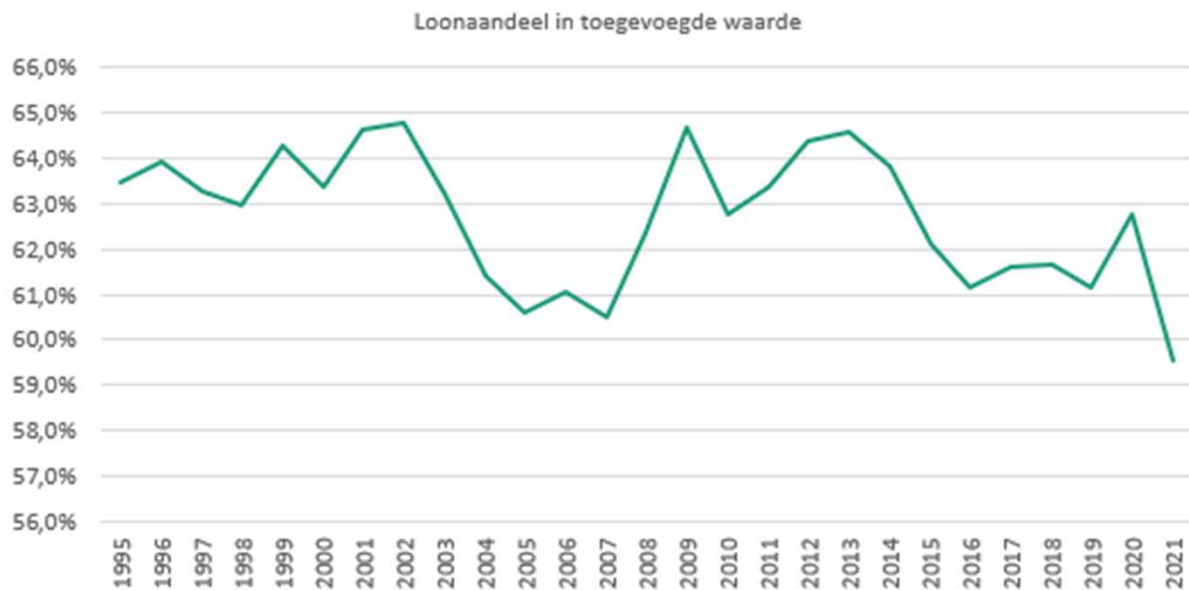
Evolutie van de belangrijkste indicatoren van de niet-financiële vennootschappen in België: verschil eerste kwartaal 2022 versus eerste kwartaal 2021.

Grafiek: Denktank Minerva @matthias_somers • Bron: NBB.Stat: Voornaamse indicatoren van de kwartaalsectorrekeningen. Voor seizoensinvloeden en kalendereffecten gezuiverde gegevens. • Gecreëerd met Datawrapper

4. Waarom is een aanpassing van de loonnormwet nodig ?

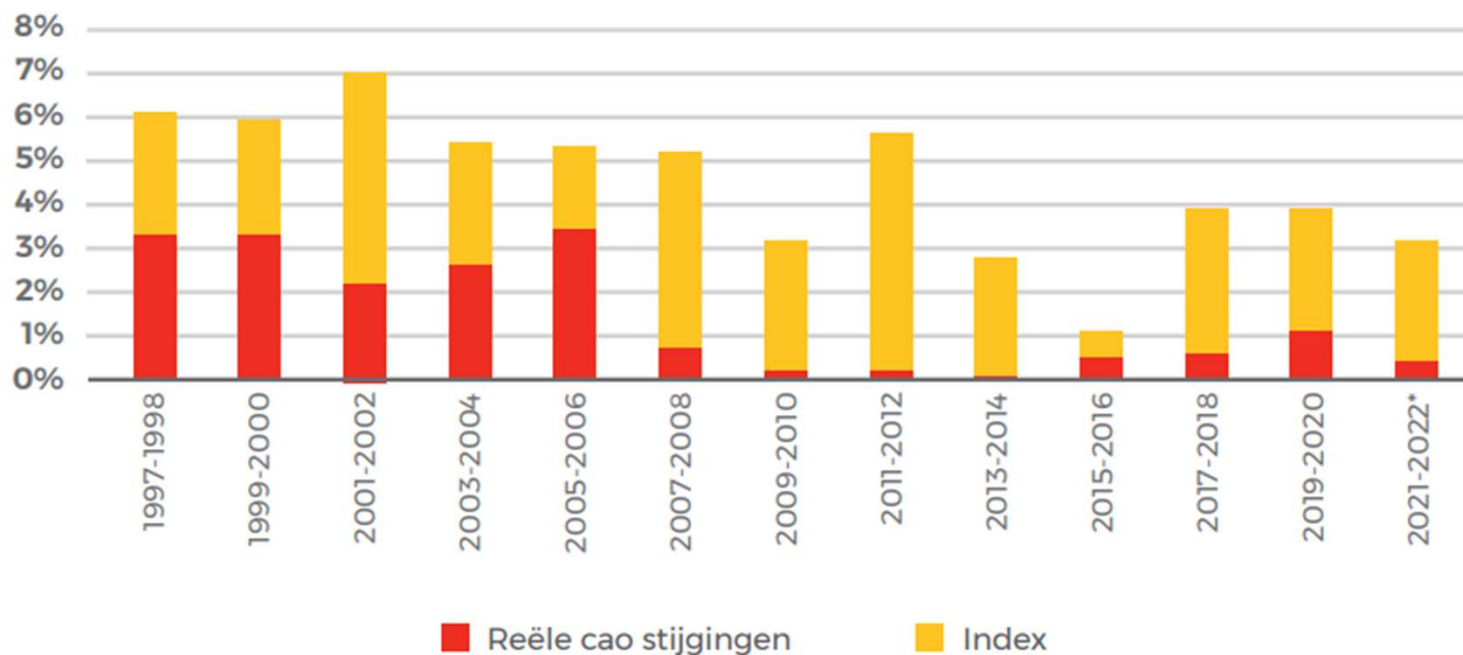
Het loonaandeel in de toegevoegde waarde daalt

Bron : NBB

4. Waarom is een aanpassing van de loonnormwet nodig ?

DE ONDERHANDELDE CAO-LONEN ZAKKEN STELSELMATIG (IN %)

Bron: CRB, NBB, Planbureau, eigen berekeningen 2021.

4. Waarom is een aanpassing van de loonnormwet nodig ?

- ☐ Een verplichte, maximale norm is onnodig. De **sectoren hebben steeds verantwoord onderhandeld**, afhankelijk van de eigen economische realiteit.
- ☐ De huidige wet van '96 **breekt de facto de solidariteit tussen “sterke” en “zwakke” bedrijven**. Extra-legale voordelen worden toegestaan, waar het kan, anderen blijven in de kou staan.

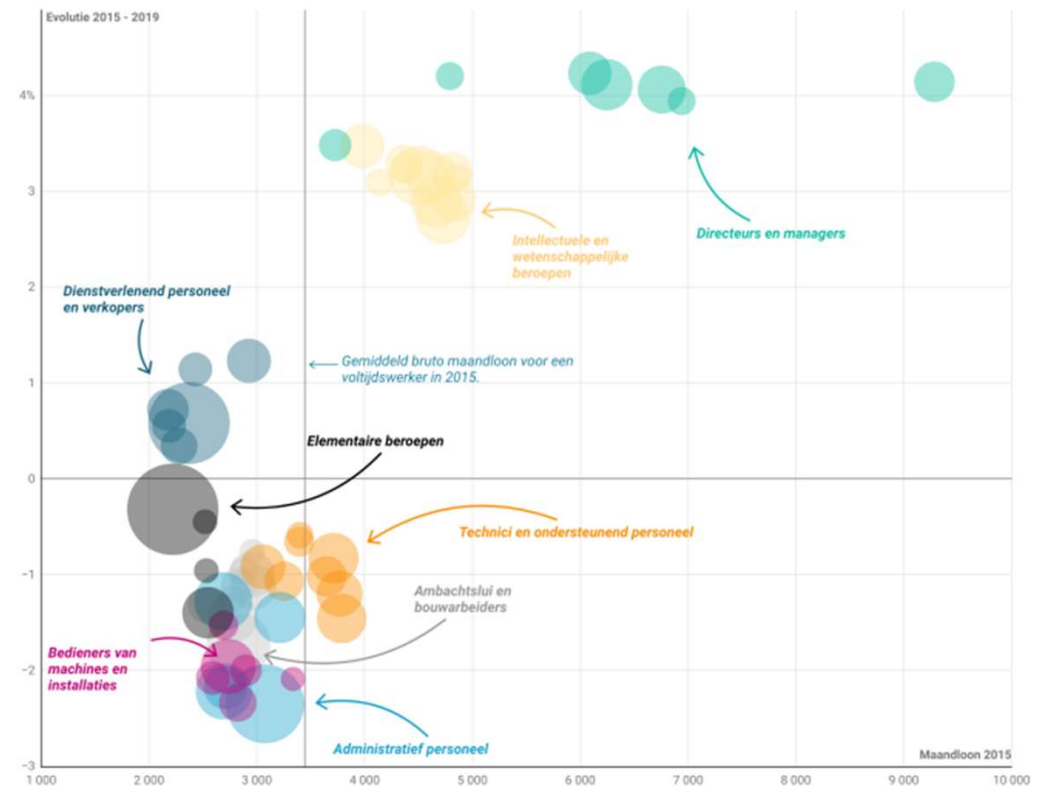
4. Waarom is een aanpassing van de loonnormwet nodig ?

Op vijf jaar tijd stegen de brutolonen gemiddeld slechts met minder dan één procent boven de inflatie.

De best betaalde beroepen gingen er echter veel sterker op vooruit, terwijl de lonen in de laagstbetaalde beroepen er zelfs op achteruit gingen.
=> huidige loonwet verhoogt ongelijkheid omdat beter betaalde beroepen van meer extralegale voordelen genieten en de tekorten op de arbeidsmarkt kunnen uitspelen om hogere lonen te bekomen op individuele basis. Deze 'loondrift' verkleint de interprofessionele maximaal beschikbare marge

Reële lonen per beroep tussen 2015 en 2019: wie won, wie verloor?

Gemiddeld bruto maandloon voor een voltijdswerker per beroeps categorie in 2015 en in 2019 (gecorrigeerd voor inflatie (HICP)). Hoe groter de cirkel, hoe meer mensen werken in die beroeps categorie. De kleur van de cirkel duidt op de beroepsklasse volgens ISCO-code.

Grafiek: Denktank Minerva • Bron: Statbel: Loonstruatuurenquête - Enquête naar de Arbeidskrachten - Steunpunt Werk: Beroepenmonitor • Gecreëerd met Datawrapper

5. Wat zegt de loonnormwet over de indexering ?

- De automatische loonindexering is **niet vastgelegd in de loonnormwet**
- Wel in **sectorale CAO's** die 98% van de werknemers in de privésector dekt.
- **Loonnormwet garandeert** wel dat de **indexering** kan worden toegepast :
 - Art. 6 §4 : “De maximale marge voor loonkostenontwikkeling bedraagt minimaal nul om toe te laten de voorziene indexeringen toe te passen. De indexeringen en baremieke verhogingen zijn steeds gegarandeerd.”

5. Indexering onder druk bij hoge inflatie ?

- **Buurlanden kennen reële loondaling**, omdat vakbonden koopkrachtverlies over meerder jaren verspreid willen inhalen
- Luxemburg : uitstel indexering met een half jaar
- **Quid België?**
 - Indexering **in centen** i.p.v. in procenten ?
 - Indexering garandeert behoudt koopkracht, geen instrument voor herverdeling
 - **Netto indexering ?**
 - Quid verlies inkomsten sociale zekerheid/diverse overheden : 11,95 miljard in 2023
 - Bedrijfsmarges waren uitzonderlijk hoog in 2021 en 1ste helft 2022 : indexering behapbaar voor de ondernemingen.
 - Uitstel betaling SZ-bijdragen aanvaardbaar

6. Vakbondsvoorstellen voor aanpassing loonnormwet

6.1. Een indicatieve loonmarge

- **Richtcijfer** aan de sectoren
- Meer **vrijheid** voor de **sectorale sociale partners**
- Rekening houden met **verschillen** tussen **sectoren**
- Aandacht voor winstmarges en productiviteitsniveau van sectoren en bedrijven

6. Vakbondsvoorstellen voor aanpassing loonnormwet

6.2. Een correcte monitoring en berekening

Allerhande correcties en bepalingen maken een correcte berekening en opvolging van de loonkostenontwikkeling en loonmarge onmogelijk. Op verschillende punten zijn aanpassingen noodzakelijk:

1. Rekening houden met alle patronale bijdrageverminderingen en loonsubsidies

- Bij de berekening van de loonkloof mag geen rekening gehouden worden met de **tax shift** -> 1,6 pp hogere loonkloof -> 1,6 % structureel loonverlies
- Bij de berekening van de loonkloof mag geen rekening gehouden worden met **loonsubsidies**: 4,65 % van de loonmassa in België <-> 0,08 % in Duitsland - 0,69 % in Nederland - 2,91 % in Frankrijk
- Indien rekening wordt gehouden met alle lastenverlagingen en loonsubsidies: **loonkloof sinds 1996 -> -3,8 % in het voordeel van België eind 2020**

⇒ **Alle lastenverlagingen en loonsubsidies moeten integraal in rekening worden gebracht**

6. Vakbondsvoorstellen voor aanpassing loonnormwet

6.2. Een correcte monitoring en berekening

2. Geen correctieterm

- **Geen automatische correctie** op basis van looncijfers uit het verleden ; het ontstaan van een plots verschil in de evolutie van de Belgische lonen ten opzichte van de buurlanden heeft immers veel meer met statistische correcties dan met voorspellingsfouten te maken.

=> **Geef de sociale partners onderhandelingsruimte** om op interprofessioneel niveau op een verantwoorde manier rekening te houden met alle beschikbare parameters

3. Afschaffing van de veiligheidsmarge

- Werknemers zijn **structureel 0,5 % loongroei verloren** na de hervorming van 2017
- Systematisch in rekening brengen van de veiligheidsmarge beperkt de onderhandelingsruimte nog meer
- Niet nodig: CRB-methodologie houdt rekening met vier bronnen van informatie over loonevolutie in de buurlanden en sluit extremen uit

6. Vakbondsvoorstellen voor aanpassing loonnormwet

6.2. Een correcte monitoring en berekening

4. Afschaffing van de correctie voor “historische loonhandicap”

- Loonkloof gecorrigeerd voor productiviteit = -3,4 % in het voordeel van België (2020)
=> **er bestaat geen historische loonhandicap**
- Geen historische loonhandicap die gecorrigeerd moet worden -> correcties moeten uit de wet

5. Vergroot spectrum loonvoordelen die buiten de loonnorm vallen

- **Duurzame loonelementen moeten buiten de loonnorm vallen:** werkgeverstussenskomst voor woon/werkverkeer met OV en de fiets, het mobiliteitsbudget, maatregelen met betrekking tewerkstelling van oudere werknemers, ...
- **Neutraliseer ex-post loonelementen die niet onder de loonnorm vallen** -> vermijden dat voordelen die slechts aan een bepaald deel van de werknemers worden toegekend de volgende loonmarge voor andere werknemers verkleinen

6. Vakbondsvoorstellen voor aanpassing loonnormwet

6.3. Aandacht voor werkgelegenheid en concurrentievermogen

“Wet van 26 juli 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen”

<-> eenzijdige focus op loonkosten

Ook andere aspecten van concurrentievermogen moeten dwingend worden:

- Investerings
- Opleiding voor werknemers
- Innovatie

6. Vakbondsvoorstellen voor aanpassing loonnormwet

6.3. Aandacht voor werkgelegenheid en concurrentievermogen

Eerste stap: een **correcte monitoring via een economisch scorebord**

- **Investerings** in % toegevoegde waarde
- Investerings in **innovatie**
- **Opleiding**: gemiddeld aantal dagen per VTE en investeringen in % loonmassa
- Evolutie bruto-exploitatieoverschot als % van toegevoegde waarde, **ook per sector**
- Evolutie van het **loonaandeel**